

*Dr Srđan Šarkić, redovni profesor
Pravnog fakulteta u Novom Sadu*

OSNIVANJE SENATA U CARIGRADU

Sažetak: Autor ispituje osnivanje Senata u Carigradu koje se vezuje za vladavinu cara Konstantina (306–337). Pošto je Carigrad (Konstantinopolj) dobio status nove prestonice na Istoku neophodno je bilo da dobije i Senat, jer bi u protivnom bio smatran samo carskom rezidencijom. U radu se analiziraju svi izvorni tekstovi koji nas obaveštavaju o tom važnom događaju.

Cljučne reči: Carigrad, Konstantin, Konstancije, Senat, Sinklit, Carstvo, reforme.

U sastav obimnih reformi cara Konstantina, koje su imale za cilj da zaustave propast Rimskog carstva, spada i osnivanje nove prestonice na Istoku, koja je i nazvana njegovim imenom (Konstantinopolj).¹ Značaj Istoka u novonastalim ekonomskim, političkim i vojnim uslovima uočio je bio i Dioklecijan (284–305), koji je, ostavivši zapadni deo imperije svom savladaru Maksimijanu, upravljao istočnim delom Carstva i obično boravio u Nikomediji. Pomeranje težišta države na Istok bilo je pre svega uslovljeno ekonomskim činiocima. Gušće nasenjeni Istok bio je privredno znatno jači od Zapada. S druge strane i vojni zadaci pred kojim se našlo Carstvo u prvoj polovini IV veka, zahtevali su i promenu centra uprave. Na donjem Dunavu varvari su sve češće i upornije nadirali, vršeći

---

¹ Zvaničan naziv je bio Konstantinopolj, Novi Rim (Κωνσταντινούπολις Νέα Ρώμη), mada se u nekim tekstovima sreće i izraz *Drugi Rim* (δευτερα Ρώμη). U nas je uobičajeno da se taj grad naziva Carigrad, pa ćemo i mi koristiti taj termin u toku daljih izlaganja.

pritisak i pokušavajući da pređu granicu Carstva. Država Sasanida u Persiji, koja je zamenila državu Parta, pokazala se kao mnogo opasniji protivnik na Istoku, nego što su to bili Parćani. Prema Istočnom carstvu (Vizantiji) stajala je kao ravnopravan, a često i kao nadmoćniji protivnik. Potreba za stvaranjem jednog centra, iz kojeg bi se podjednako dobro branila i severna i istočna granica bila je neophodna. Izgleda da je Konstantin bio svestan toga i da je još dok Istok nije bio pod njegovom vlašću, uočio geografske i strateške prednosti stare grčke kolonije Vizanta, na čijem mestu je odlučio da sagradi novu prestonicu. Zidanje je otpočelo već 324. godine, odmah nakon pobeđe nad Licinijem, kojom je Istok pao pod Konstantinovu vlast. Već 11. maja 330. godine grad je ceremonijalno osvećen uz prisustvo kako stare paganske svešteničke kolegije tako i hrišćanskog sveštenstva. Carigrad (Konstantinopolj) je bio zamišljen kao Novi Rim, koji je trebalo da zameni staru prestonicu kao novo državno središte. Novoosnovana prestonica je građena i uređivana po uzoru na staru. Tradicije koje su bile vezane za Rim i privilegije koje je ovaj uživao dodeljene su bile i Carigradu. Konstantin lično je nastojao svim sredstvima da uzdigne ugled grada, te ga je ukrašavao velelepnm spomenicima koji su skupljeni širom Carstva. Posebna pažnja je poklonjena izgradnji crkava. Mada u vreme izgradnje Carigrada Konstantin još uvek nije bio raskinuo sa paganskim kultovima, Carigrad je od osnivanja imao izrazito hrišćansko obeležje. I po još nečem se Carigrad razlikovao od Rima. Njegovo stanovništvo i po jeziku i po kulturi je bilo pretežno grčko, tako da će već u prvoj polovini VII veka grčki postati službeni jezik Carstva.

Ako su rimske tradicije bile vezivane i za Carigrad, izgleda sasvim logično da je i u novoj prestonici morao da se osnuje i novi Senat. Ustanova Senata, više od ma koje, bila je sastavni deo rimske tradicije. Ona je u Rimu postojala pre cara i carstva i njeno ime nalazilo se u zvaničnom nazivu Rimske države (*Senatus Populusque Romanus*, *Senat i Rimski narod*). I zaista, kako nas obaveštavaju izvori, Konstantin je u gradu na Bosforu osnovao Senat po uzoru na rimski. Na prvi pogled stvar izgleda sasvim jednostavno. Osnovana je nova prestonica i u njoj novi Senat, isti kao u Rimu. Međutim, pažljiva analiza tekstova zahteva opreznost, i nameće dva zaključka. Prvo, ono što izvori nazivaju Senat, u Konstantinovo vreme predstavlja samo grupu istaknutih senatora sa Zapada, koji prate Konstantina u novu prestonicu a još uvek ne Senat kao državnu ustanovu. Kada su toj grupi dodati neki članovi lokalnog veća (kurije) grada Vizanta i pojedini istaknuti provincijalci, tada već naziremo instituciju. Ali takav, tek nastali Senat, nije ravnopravan sa rimskim, već je u odnosu na njega Senat drugog reda. Učvršćivanje položaja carigradskog Senata i njegovo izjednačavanje sa rimskim dogodiće se posle Konstanti-

na, za vlade njegovog sina i naslednika na Istoku, Konstancija II (337–361). Ovakav zaključak, koji nameću izvori, naveo je neke istoričare da osnivanje carigradskog Senata stave u vreme vladavine Konstancija II.² Da bi proverili ove zaključke ispitajmo najpre izvore koji se odnose na pomenuti događaj.

Većina njih samo jednom jedinom rečenicom obaveštava o osnivanju Senata u Carigradu za Konstantinove vladavine. U priči Sozomena, učenog pravnika iz Gaze Palestinske, koji je između 439. i 450. napisao *Crkvenu istoriju*, to izgleda ovako: *On [Konstantin] osnova jedno drugo veće (βουλευτήριον), koga nazva Senat (σύγκλητος) i dodeli mu iste počasti i iste svetkovine koje već postoje u starom Rimu.*³ Filostorg, takođe crkveni istoričar, izjavljuje da je Konstantin, pre nego što je osnovao Carigrad, ustanovio Senat (βολή σύγκλητος) i obezbedio snabdevanje građana u gradu (σιτήρεσιον).⁴ I takozvana *Uskršnja hronika*, delo nepoznatog sveštenika iz okoline patrijarha Sergija koje opisuje događaje od stvaranja sveta do 627. godine, povezuje osnivanje Carigrada sa stvaranjem Senata: *Konstantin... grad veliki, osnivanjem svetog i blaženog Senata je počastvovao, naznavši ga Konstantinopoliski (Κωνσταντίνος... πολιν μεγίστην λαμπράν και ευδεμονα κτίσας σύγκλήτω τε τιμήσας, Κωνσταντινούπολιν κεκληλε).*⁵ Hroničar Teofan, koji piše između 810. i 814, veli: *Osnova pobožni Konstantin u novom Rimu božansko veće i nazva ga Senat (σύγκλητον έχειν έκελευσε).*⁶ Anonimni pisac, koji verovatno živi za vlade Konstancija II, u uzgrednoj belešci posredno primećuje najpre da *Carigrad može da ima sve istaknute stvari zahvaljujući Konstantinu*, a zatim da *zapadna prestonica (Rim) ima takođe vrlo velik Senat, sačinje od bogatih ljudi.*⁷ Crkveni istoričar Sokrat (oko 380 – pre

² Osnivanje Senata u Carigradu od strane Konstantina prihvata velika većina istoričara kao verodostojan podatak, mada ih ima koji i drugačije misle. A.H.M Jones, *The Later Roman Empire, 284–602*, Oxford 1964, vol. I, p. 83, n. 13; F. Enno, *History of the Byzantine Empire*, New York 1967, p. 19 i F. De Martino, *Soria della costituzione romana*, vol. V, Napoli 1971, p. 312, smatraju da je Senat u Carigradu osnovan za vlade Konstancija II. G. Dagron, *La naissance d'une capitale*, Paris 1974, p. 119 sq. pravi jasnu razliku između osnivanja i stvarnog konstituisanja Senata pod Konstantinom, odnosno Konstancijem II.

³ Sozomenos, *Historia Ecclesiastica* II, 3,6, ed. Bidez – Hansen, *Die griechischen christlichen Schriftsteller* (u daljem tekstu G.C.S.), Berlin 1960.

⁴ Philostorgus, *Historia Ecclesiastica* II, 9, ed. Bidez, G.C.S. Berlin 1913.

⁵ *Chronicon Paschale*, p. 529, ed. Dindorf, Bonn 1832.

⁶ Theophanes, p. 28, ed. C. De Boor, Lipsiae (Teubner) 1883.

⁷ *Expositio totius mundi et gentium* 50, ed. Rougé, Paris 1966, p. 187: *Constantinopolis autem omnia precipua habere potest propter Constantinum...* Ibid. 55 (ed. Rougé, p. 195): *Habet autem et senatum maximum virorum divitum.*

450) piše da je Konstantin načinio od Vizanta drugi Rim (δεύτερον Ρωμην) iz čega se može pretpostaviti da je osnovao i Senat u njemu.⁸

U protivurečnosti sa svim pomenutim svedočenjima stoji obaveštenje paganskog istoričara Zosima (piše između 498. i 518) da je tek car Julijan (361–363) *gradu dodelio Senat kao u Rimu* (Ἐδωκε μὲν τῇ πόλει γερουσιαν ἔχειν ὡσπερ ἐν τῇ Ρωμῆ).⁹ Džouns nalazi da se u Zosimovoj rečenici radi o očiglednoj grešci,¹⁰ dok Dagron smatra da ona nije bez vrednosti, jer se njome suprotstavlja Julijan kao takmac Konstantinu i time posredno govori u prilog značaju same ustanove.¹¹ Rečenica zaista, u tom svetlu ima svoju vrednost. Paganin Zosim, koji ne pokazuje, sasvim razumljivo, mnogo simpatija prema Konstantinu, želi da pripiše osnivanje jedne značajne ustanove Julijanu, poštovaocu paganskih kultova. Zosim je time istakao značaj senatske ustanove za konstituisanje prestonice, što je još eksplicitnije izraženo u 28. kanonu Halkedonskog sabora (četvrtog vaseljskog od 451. godine): *Carigradu je priznat rang odmah iza Rima zato što pruža utočište istovremeno i caru i Senatu*.¹² Ali, Zosim nas nikako nije ubedio da je osnivač carigradskog Senata Julijan Apostata.¹³

Polazeći od izvornih obaveštenja moramo postaviti pitanje kakva je bila istinska uloga Konstantinova u osnivanju Senata. Odgovor možda treba tražiti u Konstantinovoj politici prema Senatu i senatorima pre osnivanja Carigrada, što znači da se treba malo vratiti u Rim, u vreme između 312. i 330. godine. Pobjednik nad Maksencijem je izgleda voleo pompu. Da li samo zbog pompe ili ne, teško je reći, ali činjenica je da Konstantin stvara ustanovu carskih pratilaca (*comites*), razvrstanih u tri reda (*comites ordinis primi, secundi et tertii*).¹⁴ Službu carskih pratilaca,

---

⁸ Socrates, *Historia Ecclesiastica* I, 16, ed. J.P. Migne, *Patrologiae cursus completus, series graeca* (u daljem tekstu P.G.), vol. 67, Paris 1857 sq.

⁹ Zosimos, *Historia nova* III, II, 3, ed Mendelssohn, Leipzig (Teubner) 1887; Novije izdanje sa prevodom na francuski: Zosime, *Histoire nouvelle, livres I–IV*, texte établi et traduit par F. Paschoud, Paris (Belles Lettres) 1971–1979.

¹⁰ Jones, *Later Roman Empire*, p. 83, n.13.

¹¹ Dagron, *Naissance d'une capitale*, p. 120.

¹² K.J. Hefele – L. Leclercq, *Histoire des conciles*, II, 2, p. 815, Paris 1907–1952: τὴν βασιλεία καὶ συγκλητῶ τιμηθεῖσαν πολὺν.

¹³ O.A. Ellissen, *Der Senat im öströmischen Reich*, Göttingen 1883, pp. 8–15 je protumačio Zosimovu vest kao pravno izjednačavanje Senata u Carigradu sa onim u Rimu, za vlade Julijana. Uz takvo mišljenje pristaju P. Vilems, *Rimsko javno pravno*, na srpski preveo Ž. Milosavljević, Beograd 1896, str. 617 i F. De Martino, *Storia*, vol. V, p. 312. Ovakvo stanovište ne možemo usvojiti ako imamo u vidu veliku zakonodavnu aktivnost Konstancija II na planu izjednačavanja senatskih ustanova.

¹⁴ Konstantinov biograf Evsevije iz Cezareje pominje tri reda *comites* (*Vita Constantini* IV, 1, ed. Heikel, G.C.S. Berlin 1902: κομητῶν δ'οἱ μὲν πρώτου ταγματός ἤξιουντο οἱ δὲ δευτέρου, οἱ δὲ τρίτου). Titula se prvi put javlja u natpisima iz Konstantinove vladavine. Jedan

da bi imala više sjaja i veze sa tradicijom, najčešće je dodeljivao članovima senatorskog staleža.¹⁵ Isto tako pristupio je i reformi Senata.¹⁶ Maksencije je proganjao senatore a Konstantin ih je, nakon povratka u Rim, obasipao pažnjom: *Završivši konačno s najljućim ratom car Konstantin sačekao na veliku radost rimskog Senata i naroda, Maksencijeve podlosti sazna, pisma zapleni, statue i slike zadobi. Senat mu je u znak zahvalnosti dodelio titulu prvog Avgusta...*¹⁷ Anonimni panegiričar, obraćajući se Konstantinu kaže: *Senatu si povratio pređašnji autoritet.*¹⁸

Senat je ušao u plan reforme carstva i Konstantin je vodio računa o mišljenju senatora, što se jasno vidi iz rečenice retora Nazariusa: *Ti si najzad osetio, Rime, da si bio na čelu svih naroda, kada si dodao svojoj kuriji, najotmenije ljude iz svih provincija, kada je Senat dugovao svoj uvećani ugled manje svom imenu, a više činjenici, da sadrži cvet celoga sveta.*¹⁹ Iz jednog odlomka Amijana Marcelina može se zaključiti da mu je to kasnije Julijan prebacivao,²⁰ dok mu njegov biograf to pripisuje u zaslugu.²¹

Teško je reći zašto je Konstantin, ako imamo sve ove činjenice u vidu (prestanak progona senatora, uspostavljanje ugleda ustanove, njeno proširenje do razmera jedne skupštine) odlučio da nasuprot rimskom, osnuje na Istoku jedan suparnički Senat. Zosim nam daje jedno krajnje subjektivno i psihološko objašnjenje. Prema Zosimovoj priči, posle pobe-

---

zakon iz 338. godine (dakle, neposredno posle Konstantinove smrti) koji je u Teodosijevom kodeksu XII, 1,26 prvi puta pominje *ex comitibus cuius libet ordinis... honorarios.*

¹⁵ Što možemo videti iz natpisa: *Inscriptiones Latinae Selectae* 1213, 1216–18, 1223, 1227–28, ed. Dessau, Berlin 1892–1916; *Année Epigraphique* 1935, 4.

¹⁶ Detaljnije o tome videti Ch. Lecrivain, *Le Senat romain depuis Diocletian à Rome et à Constantinople*, Paris 1888, pp. 131 sq. i Jones, *Later Roman Empire*, pp. 106–107; 526–527.

¹⁷ Lactancius, *De mortibus persecutorum*, ed. Moreau, Paris 1954: *Confecto tandem acerbissimo bello cum magna senatus populi que Romani laetitia susceptus imperator Constantinus Meximini perfidiam cognoscit, litteras deprehendit, statues et imagines invenit. Senatus Constantino virtutis gratia primi niminis titulum decrevit...* Sokrat u svojoj *Crkvenoj istoriji* (II,32) kaže da je Konstantin *najzad državu umirio* (Τά δέ δημόσια τελέως ήσυχάζεν).

¹⁸ *Panegyriques latins*, IX, 20, ed. Galetier, II, p. 139, Paris 1949–1955: *Quibus senatui auctoritatem pristinam reddidisti.* Cf. *Vita Constantini* I, 33, 35, 39, 40.

¹⁹ *Panegyriques latins*, X,35, ed. Galetier, II, p. 195: *Sensisti, Roma, tandem arcem te omnium gentium et terrarum esse reginam, cum ex omnibus provinciis optimates viros curiae tuae pignerareris, ut senatus dignitas non nomine quam re esset illustrior, cum ex totius orbis flore constar.*

²⁰ Ammianus Marcellinus XXI, 10,8 (Loeb Classical Library), London – Cambridge, Massachusetts 1952, nam saopštava da je car Julijan nazvao Konstantina *inicijatorom svih promena starih zakona i običaja (novator turbatorque priscarum legum et moris antiquis...)*

²¹ *Vita Constantini* IV,1.

de nad Maksencijem i nakon povratka u Rim, u Konstantinovoj porodici došlo je do krvave drame. Konstantinov sin iz prvoga braka Krisp, kome je već bilo dodeljeno dostojanstvo Cezara, osumnjičen je da je imao vezu sa svojom maćehom Faustom (Konstantinovom drugom ženom) i ubijen bez ikakvih obzira. Nešto kasnije Konstantin je ubio i Faustu, našta ga je podsticala majka Jelena (Helena). No carevu dušu je razdirala griža savesti, i tada se pojavio jedan egipatski sveštenik koji ga je upoznao sa novom religijom (hrišćanstvom) koja daje oproštaj od svih vrsta grehova. Konstantin se tako odao hrišćanstvu odbacivši religiju svojih očeva. Ali, jedan drugi događaj presudno je uticao na cara. Kada je došao praznik *vicennalia* (proslava dvadesetogodišnjice vladavine), za vreme koga je vojska morala da se popne na Kapitol i izvrši označene obrede, Konstantin je iz straha od vojnika uzeo učešća u svetkovini. Egipatski sveštenik ga je zbog toga, za vreme trajanja same svečanosti opomenuo, Konstantin je napustio obred i time navukao gnev Senata i naroda. Pošto car nije podnosio opomene i uvrede bilo kakve vrste, potražio je grad koji će biti protivteže Rimu i gde će moći da osnuje sedište svoje carevine. Time je Konstantin odgovoran za uništenje Rimskog carstva.²² Međutim, ova priča se ne može prihvatiti jer se događaj sa Krispom zbio u proleće 326. godine, a odluka da se osnuje Carigrad je doneta već 324. godine.²³ Može li se Zosimova priča razumeti kao da je Konstantin hteo da u Carigradu osnuje jedan čisto hrišćanski Senat nasuprot paganskom u Rimu. Takva pretpostavka je malo verovatna,²⁴ a ni izvori nam ne dozvoljavaju zaključak da su svi carigradski senatori bili hrišćani. Verovatnija je pretpostavka da je Konstantin želeo da nađe brojnije obveznike za senatorske poreze, da u jednom centru koncentriše svu aristokratiju Istoka i da utvrdi, imajući stalno u vidu značaj i prednosti istočnog dela carstva nad zapadnim, političku organizaciju novog carstva.²⁵

Izvori ne dozvoljavaju ni da jasno zaključimo da li je ono što zovemo carigradski Senat stvarna institucija, ili samo skup senatora koji su pratili Konstantina u Carigradu. Na osnovu izvora teško je reći da li su oni bili brojni. Paganski pisac i govornik Libanije, koji zaslužuje povere-

---

²² Zos. II, 29–30. Detaljan komentar ove Zosimove vesti daje F. Paschoud, *Zosime 2,29 et la version païenne de la conversion de Constantin*, *Historia XX/2-3* (1971), pp. 334–353. Cf. S. Šarkić, *Konstantin i hrišćanstvo u svetlu paganskih izvora*, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Novom Sadu* (1981), str. 133–146.

²³ Amm. Marc. XIV,11,20.

²⁴ Takvu pretpostavku je odbacio još Lécrivain, op. cit. p. 21.

²⁵ Istok je bio i gušće naseljen i privredno jači. Videti o tome F. Lot, *Fin du Monde Antique et le debut du Moyen Age*, Paris 1927.

nje, pominje imena visokih rimskih funkcionera Ablabija (Ablabius) i Filipa (Philippus), koji su pratili Konstantina na Istok i prisustvovali prvoj sednici carigradskog Senata.²⁶ Ali, imena senatora koje srećemo kod ostalih pisaca, imaju očigledno legendarni karakter. Na jednoj listi nalazimo imena sledećih senatora: *Euphratas, Urbicius, Olybrius, Isidorus, Eustargius, Michael* i *Honoresius*, a izvor se poziva na svedočenja Eutihija, Eutropija, Eleusija, Troila i Hesihija.²⁷ Vrlo brzo imamo pomena o o dvanaest senatora koji kao apostoli hrsta, okružuju Konstantina. Ova lista se pominje u dve tradicije. Prva navodi imena Adasa, Protasiusa, Skombrusa, Filoksenusa (sva četvorica magistri), Dominusa, Probusa, Dariusa, Maurusa, Rodanusa, Salustiusa, Modestusa i Eubulusa (sva osmorica patriciji).²⁸ Glikas,²⁹ u drugoj tradiciji, i uz nekoliko varijanti carigradski *Sinaksar* (grčki συναξάριον, od συναξίς = praznik, zbornik sa kratkim životima svetaca, raspoređenim po kalen-darskom redosledu), donose imena Olibriusa, Verusa, Urbikusa, Kalistratusa, Zotikusa, Eugenija, Eubula, Studiusa, Florencija, Marianusa, Severa i Isidora. *Sinaksar* je zamenio ime Eugenija Paulinom, Antemijem i Sampsonom.³⁰ Uticaj hrišćanske tradicije je očigledan kao i tendencija izvora da ustanove rimsko poreklo carigradskih senatora.³¹ Izgleda da je Konstantin, kako nas obaveštava Sozomen, postavio u novom gradu (prestonici) za senatore *ljude na glasu* (ἄνδρας ἐν λόγῳ) koji su ga pratili iz Rima i ostalih delova carstva,³² a Zosim, koji ne govori direktno o Senatu, dodaje da je *sagrađio kuće za neke članove Senata koji su ga bili sledili*.³³ Hesihije iz Mileta potvrđuje da je Konstantin saziđao kuće o svom trošku, i govori dalje o zgradi veća koju, u jednom odlomku koji se odnosi na Konstancijevu vladavinu zove Σένατα (senati – upotrebljen je množinski oblik).³⁴ Na osnovu pomenutih izvora možemo zaključiti da se radi o grupi senatora koja je bila dovoljna da predstavlja rimski Senat u carevoj okolini.

²⁶ Libanios, *Orationes* XLII, 22–24, ed. Förster, I–XII, Teubner 1903.

²⁷ *Patria*, II, pp. 143–144, ed. Preger, Teubner 1901–1907.

²⁸ *Patria* II, p. 146.

²⁹ Glycas, *Corpus Scriptorum Historiae Byzantine*, Bonn 1828–1897, p. 463.

³⁰ *Synaxaire de Constantinople*, ed. Delehaye, Bruxelles 1902, p. 359.

³¹ Detaljnije o ovim pitanjima videti A. Piganiol, *L'Empire chretien*, Paris 1947, p. 51 i posebno P. Petit, *Les senateurs de Constantinople dans l'oeuvre de Libanios*, *Antiquité Classique* 26 (1957), p. 348.

³² Sozomenos, *Hist. Eccl.* II, 3,4.

³³ Zos. II, 31,3: κατασκευασας οικίας τισι τῶν ἐκ τῆς γερουσία σ'ακολουθησασί αὐτῶ...

³⁴ Hesychios, *Frag. 4, Fragmenta Historicorum Graecorum*, IV, p. 154, ed. Müller, Paris 1874–1912.

Izvesna protivurečnost nalazi se u dva najpouzdanija izvora koja su vremenski najbliža događajima. Izuzetno važan izvor *Vita Constantini* (Konstantinovo žitije), koji se pripisuje crkvenom historičaru Evseviju iz Cezareje,³⁵ ne pominje nigde carigradski Senat, ali pominje *senatorsko dostojanstvo*, koje car izdašno dodeljuje u svojoj okolini na Istoku (nema razloga da sumnjamo u ovaj iskaz) i, nešto dalje, *članove Senata koji odaju poštovanje carevom mrtvačkom kovčegu u Carigradu*.³⁶ Uporedi li se ovaj odeljak sa malo daljim, u kojem Evsevije opisuje žalost u Rimu na vest o Konstantinovoj smrti i govori o Senatu kao ustanovi,³⁷ mora se zaključiti da ne postoje dva veća, već da jedinstveni Senat zaseda u Rimu sa svim pravima i da ima jedan ogranak u Carigradu, pored samog cara.

Možda najpouzdaniji izvor, poznat pod nazivom *Anonymus Valesianus*³⁸ govori o stvarnoj instituciji Senata, koju vrlo kratko definiše: *Tamo [u Carigradu] osnova Senat [Konstantin] drugoga reda i sjajnim ga nazva*.³⁹ Ovo jasno svedočenje znači da je carigradski Senat za Konstantina bio inferioran u odnosu na rimski i da senatori u Carigradu nisu imali dostojanstvo *clarissimi* (najsjajni), kao oni u Rimu, već samo *clari* (sjajni). Sigurno da senatori sa dostojanstvom *clari* nisu senatori iz Rima koji prate Konstantina, jer su to sve bili visoki funkcioneri *comitatusa*, već prvaci stare kurije, gradskog veća Vizanta. Uzdizanje male kurije jednog provincijskog grada u prestonički Senat moralo je proći kroz fazu Senata drugog reda. Verovatno da u prilog ovoj tvrdnji možemo navesti jedan Zosimov tekst koji pominje dužnosti stvorene preturom za *dostojanstvo sjajnih* (οι ἐν λαμπρα τυχῆ).⁴⁰ Izraz se odnosi na senatore, i ni na koga drugog, i ako mu se čuva bukvalno značenje grčki termin λαμπρος

---

³⁵ Da li je Evsevije autor Konstantinova žitija, vodila se duga diskusija među historičarima, čiji je rezultat danas potvrđan odgovor. Detaljnije o tome vidi G. Ostrogorski, *Istorija Vizantije*, Beograd 1969, str. 44. nap. 3.

³⁶ *Vita Constantini* IV,1, navodi da je u velikoj deobi novca, zemlje i titula onima koji okružuju Konstantina, bilo i onih koji su imali senatorsko dostojanstvo (οἱ δὲ συγκλητου τιμης). Isti izvor, na drugom mestu (IV, 67), govoreći o onima koji okružuju Konstantinovo telo upotrebljava izraz senatorska ustanova (συγκλήτου βουλῆς). Sigurno da se radi o senatorima koji su pratili Konstantina na Istok.

³⁷ *Vita Constantini* IV, 69.

³⁸ Pod nazivom *Anonymus Valesii* danas se podrazumevaju dva latinska istorijska fragmenta, koje je 1636. godine priredio francuski humanista H. Valesijus. Prvi fragment, naveden u tekstu, potiče iz IV veka i obuhvata godine 293–337 (dakle, Konstantinovu epohu). Drugi je iz VI veka i opisuje događaje od 474. do 526 (vreme Odoakara i Teodorih).

³⁹ *Anonymus Valesianus* VI, 30, ed. T. Mommsen, *Monumenta Germaniae Historica, auctores antiquissimi* IX, 1, Hanover – Berlin 1892: *Ibi [u Carigradu] senatum constituit [Konstantin] secundi ordinis, claros vocavit*.

⁴⁰ Zos. II, 38,3.

(sjajan) postaje striktni ekvivalent za latinski izraz *claros*, kao što je λαμπροτατοι kod istog pisca ekvivalent za *clarissimi* (najsajniji),⁴¹ pošto su to superlativi pomenutih prideva.

Dovedemo li tekstove u sklad, možemo zaključiti da se carigradski Senat sastojao od članova stare kurije Vizanta, ali pojačan rimskim senatorima koji su sledili Konstantina u novoj prestonici. Sasvim je izvesno, što nam sugerira i *Anonymus Valesianus*, da postoji nekakva razlika u dostojanstvu između vizantskih kurijala i rimskih senatora. Izjednačavanje je moglo da se obavi samo pod uslovom da se rimski senatori trajno nastane u Carigradu, te da veće izgubi svoj lokalni polijadski karakter. Proces izjednačavanja iziskivao je bar jednu generaciju. Potvrdu nalazimo u činjenici da je 355. godine carigradski senator imao dostojanstvo *clarissimus*, kada se paganski govornik Temistije obraća *veću najsajnijih očeva* (τῆ συνοδῶ τῶν λαμπροτάτων πατερῶν).⁴² Ali, izjednačavanje senatorskog dostojanstva ne znači i izjednačavanje veća. Senat u Rimu, koji ima svoju tradiciju, uvek je rimski Senat. Senat u Carigradu je *Konstantinov Senat*.⁴³ Jasna potvrda nalazi se i kod Temistija, kada kaže da je *Konstantin dodelio titulu Senata gradskom veću* (Κωνσταντινου εστι γεννημα καί θρεμμα ή γερουσια),⁴⁴ a zatim nastavlja svoju retoriku nazvavši taj Senat Konstantinovim detetom, koga on poverava svom sinu (Konstanciju II) da o njemu vodi brigu i da bdi nad njim kao brat.⁴⁵

Sasvim je razumljivo što Senati u Rimu i Carigradu nisu bili odmah izjednačeni. Osnivanje Senata u Carigradu bila je velika „ustavna inovacija“.⁴⁶ Konstantin, koji je stvarao hrišćanski Rim, nije se usudio da ga odmah izjednači sa starom prestonicom, pa tako ni carigradski Senat nije bio ravan rimskom, već mu je bio inferioran.⁴⁷ Pristalice paganskih kulto-

⁴¹ Zos. II, 38,4.

⁴² Themistios, *Orationes*, ed. Dindorf, Leipzig 1832, p. 21.

⁴³ Cf. Dagron, *Naissance*, p. 123.

⁴⁴ Them. *Orat.* IV, 55 B.

⁴⁵ Them. *Orat.* IV, 55 a-b; VI, 82 d; IX, 128 c; XV, 191 a.

⁴⁶ J. Bury, *History of the Later Roman Empire from the Death of Theodosius I to the Death of Justinian*, New York – London 1958, vol. I, p. 18. Bjuri takođe smatra da ni sam Konstantin nije verovao mnogo u uspeh sopstvene inovacije i da je Senat u Carigradu više ličio na senate nekih drugih istočnih gradova, na primer Antiohije, nego na *Senatus Romanus*.

⁴⁷ Cf. E. Stein, *Histoire du Bas Empire I–II*, Paris – Bruxelles – Amsterdam 1949–1959, vol. I, p. 127. Da je carigradski Senat po svom rangu iza rimskog ističu i Piganiol, *Empire chretien*, p. 387 i Jones, *Later Roman Empire*, p. 83, n. 13, stavljajući svedočenje *Anonymusa Valesianusa* iznad Temistijevog. Značaj svedočenja *Anonymusa Valesianusa* istakao je još Lecrivain, *Sénat*, p. 218, stavljajući ga iznad Sozomena i njegovog obaveštenja da je Konstantin dodelio iste počesti carigradskom Senatu, kakve je već imao rimski (Sozom. *Hist. Eccl.* II,3, 6).

va još nisu iščezle, što potvrđuje reakcija za vlade Julijana (361–363), i zato je oprezni Konstantin morao da o njima vodi računa.

Senat u Carigradu je strogo vezan za carevu ličnost. Kao i grad, i njega je osnovao car, stoga je on još uvek Konstantinov Senat, kao što je grad Konstantinov grad. On će postati carigradski Senat tek od vremena kada carev boravak u gradu postane definitivn, a to znači od vremena Teodosija I. Carigradski Senat je carska institucija od trenutka u kojem Carigrad postaje prestonica, a prestaje biti samo rezidencija.⁴⁸

---

⁴⁸ Značaj Carigrada porastao je znatno, najpre deobom od 365. godine između Valentinijana i Valensa i sa odlaskom starijeg brata u Mediolanum (Milano), a mlađeg Valensa u Carigrad (Amm. Marc. XXVI, 5,4). Značaj Carigrada kao prestonice biće definitivn od Teodosija I pa nadalje.

*Srđan Šarkić, Ph. D., Full Professor
Novi Sad School of Law*

On Foundation of The Senate in Constantinople

Abstract

The big number of historians consider that the Senate in Constantinople was founded in 324, during the rule of Emperor Constantine (305–337). Constantinople became the new capital of the Eastern Roman Empire and it was logical that it has its own Senate. At the beginning it was only a small group of senators from Rome who followed the Emperor to the new capital. But later on, under the rule of Constantine's son and successor Constantius II, the Senate in Constantinople became a very important institution.